

WAT STAAT ER OP DIE STEEN?

Wim Bos, voorzitter Rijnlandse Molenstichting

In 1780 werden de twee Lijkermolens in Rijpwetering gebouwd. De enige nog bestaande twaalfkante stenen molens in ons land. In 2018 en 2019 werden beide molens gerestaureerd. En volgend jaar 2021, wordt de Lijker 1 geschilderd. Aan de buitenkant van de molen, boven de ingang is de eerste steen gemetseld. Een forse steen van 105 cm hoog x 85 cm breed. Maar, wat staat er eigenlijk op die steen?

Antoon Bicker Caarten was voorzitter van de Rijnlandse Molenstichting vanaf de oprichting in 1959 tot 1979. Hij brak zich het hoofd over de tekst van deze steen, met name de vijfde regel. Hij doet daar summier verslag van in zijn boek "Stenen poldermolens in Rijnland", uitgegeven in 1981. Hij schrijft: *"Boven de westelijke ingang (...) bevindt zich een stichtingssteen, waarvan het opschrift niet geheel meer correct is. Het zal ongeveer aldus moeten luiden:*

LIVINUS HAECK
 OUD 12 JAAREN
 Heeft op den 18 Mey 1780
 Aan deze Moolen en eersten
 Steen gelegen en
 GECOMBINEERDE
 LIJKER-VEENDER POLDER
 SCHOUT CORNELIS HAECK
 SECRETARIS A.H.E. VAN BANCHEM
 GECOMMITEERDENS
 JAN BEZUYEN
 BALTUS AMBAGTSHEER EN
 JACOBUS VAN TOL

Zijn tekst komt tot stand na raadpleging van enige intimi. Al in oktober 1970 vraagt Bicker Caarten aan L. J. Boom hoe hij bepaalde woorden en letters op deze steen moet interpreteren. Boom antwoordt dan, dat naar zijn mening de letters op de steen zijn 'opgehaald' met witte verf: *"hopelijk heeft de schilder zich niet door fantasie laten leiden."* De briefwisseling gaat vooral over wat er eigenlijk staat op de vijfde regel. Boom komt er niet uit. Wel schrijft hij nog dat het woord 'gecommenceerden', mogelijk verkeerd is opgehaald met witte verf. Zou dat niet moeten zijn: gecommiteerden?

In 1981 doet Bicker Caarten nog een poging, misschien om helderheid te verkrijgen bij het schrijven van zijn eerder genoemde boek. Hij heeft contact met P.J.M. de Baar. Deze schrijft op 31 juli: *"niemand zal wel ooit de juiste tekst kunnen produceren"*. Maar hij komt wel met suggesties over enkele van de namen. Eerst gaat het over de M van MAHE van BANCHEM. Hij heeft uitgezocht dat deze 'Albertus, Henricus Engelbertus van Banchem' als student medicijnen in Leiden was ingeschreven en in 1766 zijn dissertatie

verdedigde. In 1771 werd hij opnieuw ingeschreven als inwoner van Leiden waaruit duidelijk werd dat hij zowel rechten als medicijnen had gestudeerd. Kortom de letter M moet volgens De Baar worden gezien als Mr. in de rechten of gewoon M. Dus geen voorletter maar een titel. Voor Bicker Caarten waarschijnlijk de reden om in zijn 'vertaling' de voorletter 'M' bij Van Banchem weg te laten.

Bicker Caarten verandert ook het woord "Gecommeniceerden" in de steen in "Gecommitteerdens", Jan van Bezuyen krijg een 'y' in plaats van een 'ui' en Ambagtsheer wordt geschreven met 'gt' en niet met 'ct'.

Tekst uit een van de notulenboeken van het polderbestuur uit die periode sporen grotendeels met de tekst van Bicker Caarten, afgezien van Bezuijen: dat wordt met een 'uij' geschreven en niet met een 'uy'.

Maar ook wordt uit het notulenboek duidelijk dat er sprake is 'Gecommitteerdens', (en niet 'Gecommeniceerden'). Ook is aardig is het te lezen dat achter 'Ambagtsheer' het woordje 'en' staat en niet 'is' zoals op de huidige steen.

Daarmee wordt de tekst op de steen op belangrijke onderdelen gecorrigeerd en lijkt er inderdaad sprake van een interpretatie of fantasie (of beide) van de onbekende schilder die de met witte verf letters op de steen leesbaar wilde maken.

Blijft over het raadsel van de vijfde regel: Daarover werd contact gelegd met Gijsbert Rutten, hoogleraar en deskundige op het gebied van de geschiedenis van de Nederlandse Taal aan de Universiteit van Leiden. Hij moest het antwoord daarop schuldig blijven en verwees naar zijn vakgenoot R. Gaspar. Zijn bevindingen waren uitvoerig. Samenvattend komt volgens hem de tekst op het volgende neer:

- Regel 2 achter OUD is een streepje te zien, Gaspar denkt dat het een T moet zijn want: *"De spelling OUDT voor OUD was heel gewoon"*
- Regel 3 *Het cijfer 18 staat tussen zogeheten cijferpunten, maar de punt achter het getal is nog maar net zichtbaar. Dat zou dus worden: .18. Mey 1780*
- Regel 5 Het woord Steen, er staat eigenlijk Stien: *"Stien was een gewone nevenvorm van Steen"*
- Regel 5 Dan het laatste en onleesbare gedeelte van de vijfde regel. Gaspar komt met de suggestie dat de tekst zou moeten luiden: *"Stien gelegen in (de) aarde van deszer". Hij onderbouwd dat als volgt: Mijn indruk is dat ook hier iemand heeft willen knoeien aan de tekst. De d in 'aarde' is nauwelijks leesbaar, maar heeft dezelfde vorm als de eerste letter van 'deszer'. De schrijfwijze 'deszer' is niet ongewoon. Ook de e in 'aarde' is bijna onzichtbaar gemaakt. Toch moet er 'aarde' hebben gestaan. Dat levert een zinvolle betekenis op: Stien gelegen in (de?) aarde van deszer*
- Regel 10 Met betrekking tot het woord "Gecommeniceerden" merkt dhr. Gaspar nog op: *... "is te lezen als Gecomuniceerden (d.w.z., deelnemers aan deze plechtigheid), en te verstaan als 'aanwezigen (bij deze plechtigheid)'...*
- Regel 12 Ook hier een observatie van dhr. Gaspar: *"Tenslotte nog iets over 'Ambachtsheer". Zou dit echt een familienaam zijn geweest? Dus (tweede aanwezig was) Baltus Ambachtsheer?? Dat denk ik niet. Zou niet veeleer de titel 'Amachtsheer' achter Baltus zijn geplaatst (en niet op een nieuwe regel) omdat er nu eenmaal niet genoeg ruimte op de steen overgebleven was?"*

Samenvattend. Ik neem de twee suggesties van dhr. Gaspar voor regel vijf over. Over het woord op regel 10 valt nog veel te zeggen: het bestaande woord 'Gecommeniceerden' wordt door niemand als aannemelijk beschouwd. Twee alternatieven zijn er, beide hebben 16 letters: het woord 'Gecommitteerdens', zowel door Bicker Caarten gebruikt en later bevestigd door het notulenboek, of het woord 'Gecommuniceerden' van dhr. Gaspar. Misschien geeft nader onderzoek van de steen een definitieve oplossing?

Tot slot gaat het nog over de betekenis van 'Ambachtsheer'. Gaat het hier over een functie of over een achternaam? Ik ben geneigd in dit geval het notulenboek te volgen omdat het woord 'Baltus Ambagtsheer' in een rij van drie persoonsnamen staat.

Volstrekte helderheid is niet te geven. Misschien dat nauwkeurige bestudering van de steen bij de schilderbeurt die de molen in 2021 krijgt, uitsluitel geeft dan wel bevestiging van de voorgaande observaties.

Vooralsnog is het aannemelijk dat er de volgende tekst heeft gestaan:

LIVINUS HAECK,
OUDT 12 JAAREN
Heeft op den .18. Mey 1780
aan deze Moolen den eersten
Stien gelegen in aarde van deszer
Gecombineerde
LYKER – VEENDER POLDER
Schout CORNELIS HAECK
Secretaris MAHE van BANCHEM
GECOMMUNICEERDEN (dan wel GECOMMITTEERDENS)
JAN BEZUIJEN
BALTUS AMBAGTSHEER en
JACOB VAN TOL

Met dank aan G. Rutten, Universiteit van Leiden, aan R. Gaspar, vóór zijn pensionering werkzaam geweest in het onderwijs, en aan G. Koese, archief Hoogheemraadschap van Rijnland Leiden.